

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

QOBILOV SHAVKAT RASHIDOVICH

**TASVIRIY SAN‘AT O‘QITISH
METODIKASI**

(PEDAGOGIK TASVIRLAR ISHLASH)

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi 5110800
– Tasviriy san‘at va muhandislik grafikasi, ta‘lim yo‘nalishi talabalari
uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etgan*

TOШKENT – 2014

UO‘K: 75.03 (072)

BBK 74.268.51

Q-52

Q-52   **Sh.R.Qobilov. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. –T.: «Fan va texnologiya», 2014, 136 bet.**

ISBN 978–9943–4493–1–2

Mazkur o‘quv qo‘llanma 5110800 – «Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi» ta’lim yo‘nalishi «Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi» o‘quv fanining muhim kursi – Pedagogik tasvirlar ishlashning nazariy va amaliy asoslarini o‘rgatishga bag‘ishlangan. Kitobda bo‘lajak pedagog – rassomlar tayyorlashda pedagogik rasmning ahamiyati keng yoritilgan.

Данное учебное пособие посвящено важному разделу учебного курса «Методика преподавания изобразительного искусства по направлению образования «Изобразительное искусство и инженерная графика». В ней раскрываются теоретические и практические основы и положения педагогического рисунка как неотъемлемой части подготовки будущих педагогов – художников.

This textbook is devoted to educational direction of 5110800 Fine Art and engineering of drawing, important course of subject «The method of teaching Fine Art» and learning of practical and theoretically. Bases of subject.

In this book is widely given the importance of pedagogical drawing for future teachers preparing drawings.

Taqrizchilar:

Botir Boymetov – Nizomiy nomidagi TDPU Tasviriy san’at va uni o‘qitish metodikasi kafedrasini mudiri, O‘zbekiston Badiiy Akademiyasi ijodkorlar uyushmasi a’zosi, professor;

Olim Samadov–Buxoro Davlat universiteti «San’at» kafedrasini dotsenti.

O‘quv qo‘llanma Nizomiy nomidagi TDPU ning ilmiy Kengash qarori (2012-yil 9-fevraldagi) 7-sonli bayonnoma bilan chop etildi.

ISBN 978–9943–4493–1–2

© «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2014.

SO‘Z BOSHI

O‘zbekiston mustaqilligi natijasida yuz bergan ijtimoiy va iqtisodiy o‘zgarishlar ta‘lim sohasida ham tub islohotlar o‘tkazishni, ta‘lim-tarbiyaviy ishlarni davr talablari darajasiga olib chiqishni taqozo etmoqda. Shu boisdan ham «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning «Uzluksiz ta‘limni tashkil etish va rivojlantirish prinsiplari» qismida ta‘limning ijtimoiylashuvi – ta‘lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni hosil qilish, ularda yuksak ma‘naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlashni shakllantirish alohida qayd qilinadi.

Milliy dasturda ko‘zda tutilganidek, o‘quvchilarning estetik ongini shakllantirish yuzasidan belgilangan vazifalarni amalga oshirishda, ayniqsa, tasviriy san‘atdan dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Inson qadim-qadimdan san‘at vositalari yordamida o‘z hayotini go‘zal qilishga intilgan. Buni anglash uchun avlodlarimizdan meros qolgan me‘moriy-madaniy yodgorliklar va tasvirlarga diqqat bilan nazar tashlash kifoya qiladi. Ularning barcha-barchasini rassom, me‘mor mehnati mahsuli deyishimiz mumkin.

Siz ham qo‘lga qalam oldingiz. Istagingiz – biror - bir narsani, voqea yo‘ki hodisani qog‘ozga tushirish. Lekin yuragingizni to‘lqinlantirgan, chizishga undagan go‘zallik tasviri o‘ziga o‘xshash chiqmadi. Bu jarayonda qalamni tashlab yuborishga shoshilmang. Sizda, eng avvalo, istak va shijoat bor. O‘zingizda ozgina chidam va qunt topishga erishsangiz, sizdan ajoyib musavvir chiqishiga imonimiz komil.

Buning uchun diqqatingizga havola etilayotgan kitobni diqqat bilan o‘qib chiqing. Xotira va tasavurdan chizish uchun tavsiya qilinayotgan asosiy qoida va usullarga e‘tibor bering. Biz tavsiya etayotgan usullarni o‘zingiz odat qilgan usullar bilan solishtiring. Zero, dunyo tan olgan, o‘zidan o‘lmas asarlar qoldirib ketgan buyuk musavvir Leonardo da Vinchi «Amaliyotga ilmsiz mehr qo‘yadigan kishilar rulsiz yoki kompassiz suzishga kirishayotgan daholarga o‘xshaydilar, chunki ular qayerga ketayotganlarini hech mahal bilmaydilar, shu sababli oldin ilmni o‘rgan, so‘ngra esa shu ilm orqasidan tug‘ilgan amaliyotga murojaat qil» deya bejiz ta‘kidlamagan edi. Shu sababli kitobda tasvirlash san‘atiga havas qo‘ygan, rasm chizish san‘atini o‘rganishga

ahd qilgan yosh – talabalar uchun boshlang‘ich nazariy va amaliy ma’lumotlarni berish, ularni ijodiy faoliyatga yo‘naltirishga harakat qildik. O‘ylaymizki, yosh rassomlar undan o‘ziga kerakli va foydali ma’lumotlarni topadi.

Qo‘llanmani ishlab chiqishda muallifning ilmiy ish tajribasiga tayanildi. Kitob qalam tasvir fani bo‘yicha mustaqil ta’lim jarayonida quyi bosqich talabalarini ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan.

Matnda keltirilgan topshiriq va vazifalari muallif tomonidan ishlab chiqqan tajriba sinov o‘quv dasturi asosida tuzilgan. Qo‘llanmadan san’at kollejlari va litsey o‘quvchilari ham foydalanishi mumkin.

Namunalar keltirishda talabalar ishlari, internet materiallari hamda mashhur rassom, rassom-pedagoglarning nazaridan o‘tqazilgan mavzularga daxldor rasmlaridan foydalanildi. Bular tavsiya qilingan o‘quv materialining talabalar tomonidan tez egallab olinishi uchun xizmat qilishi shubhasiz.

I BOB. PEDAGOGIK RASM ASOSLARI

Pedagogik rasm. Qalamtasvir fanini o‘qitish vazifalari. Qadimgi davrlarda rasm chizish san’ati tarixi. Qadimgi Misr madaniyati va san’ati. Qadimgi Misrda rasm va chizmachilik fan sifatida. Qadimgi grek hamda Uyg‘onish davri rassomlarining rasm chizish san’atini rivojlantirishdagi xizmatlari.

Pedagogik rasmni o‘qitish vazifalari

Pedagog rasm – bu mustaqil ahamiyatga ega bo‘lmagan holda pedagogning o‘y- fikrlarini tushuntirish so‘zi bilan bir qatorda grafik holda ifodalash vositasidir. Bu yerda o‘quv materialini tushuntirish bosh o‘rinni egallaydi, pedagog rasm esa uni to‘ldiruvchidir. Shu uchun pedagog rasm chizilayotgan qog‘ozda yoki doskada bajarilishi mumkin. Bu yerda eng asosiy narsa uning uslubiy yo‘naltirilganligi bosh o‘rinni egallaydi. Pedagogik rasm o‘rganuvchining chizayotgan ishi chetiga o‘qituvchi tomonidan tez, ishonarli tarzda hamda uning tushuntirish so‘zi bilan to‘ldirilgan holda bajarilishi mavzuni aniq, to‘liq tushunib olishga imkon yaratadi.

O‘qituvchi talabaning o‘rniga o‘tirib, ishni bajarish ketma-ketligini, uni konstruktiv qurilishini, soya-yorug‘liklarini shtrixlar asosida berishni ko‘rsatishi o‘rganuvchining ijodiy rivojlanishini nafaqat rivojlantiradi, balki aksincha to‘sib qo‘yadi. Uni o‘z kuchiga ishonmaslik holatini keltirib chiqaradi. Bundan kelib chiqadiki, pedagogik jarayonda o‘qituvchining so‘zi eng asosiy o‘rinda bo‘lib rasm esa to‘ldiruvchi vosita hisoblanib, o‘rgatishda muhim o‘rinni egallaydi.

Sinf doskasida rasm chizish bo‘lajak rassom-pedagoglar uchun muhim ahamiyatga egadir. Doskada rasm chizish ko‘rgazmalilik prinsipining muhim vositalaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Yangi mavzuni og‘zaki tushuntirish bilan bir qatorda qisqa muddat ichida chizilgan tasvir o‘quvchilarni idrok qilish jarayonini tezlashtiradi. Chizuvchi doskada shakllarning tuzilish qonuniyatlarini, naturani chizish ketma-ketligini chizib ko‘rsatishi zarurdir. Biroq doskada tez, malakali rasm chizish o‘qituvchidan bir qator maxsus mashqlarni bajarishni bu sohada yetarli ko‘nikma va malakaga ega bo‘lishni talab etadi. Bu uchun talabada, eng avvalo, qalamtasvir darslarida olgan bilimlarini amalda

namoyish etish zaruriyati tugʻiladi. Maʼlumki qalamtasvir darslarida chiziladigan barcha naturalar maʼlum ketma-ketlik asosida tasvirni qurishni talab qiladi. Sinf doskasida rasm chizish ham xuddi shunday maʼlum ketma-ketlikka rioya qilishni talab etadi. Tasvirni qurish usullarini yaxshi bilish chizuvchining doskada rasmni ishonchli, tez va aniq chiqishi imkonini beradi.

Xotira va tasavvur asosida rasm chizish koʻnikma va malakalarini egallash bu oʻrinda muhim ahamiyatga egadir.

Oʻz mohiyatiga koʻra doskada rasm chizish turlari quyidagilardir: chiziqli rasm, shtrixli rasm, rangli rasm, tusli rasm.

Chiziqli rasmda tasvir bir xil qalinlik soya-yorugʻliksiz koʻrsatiladi.

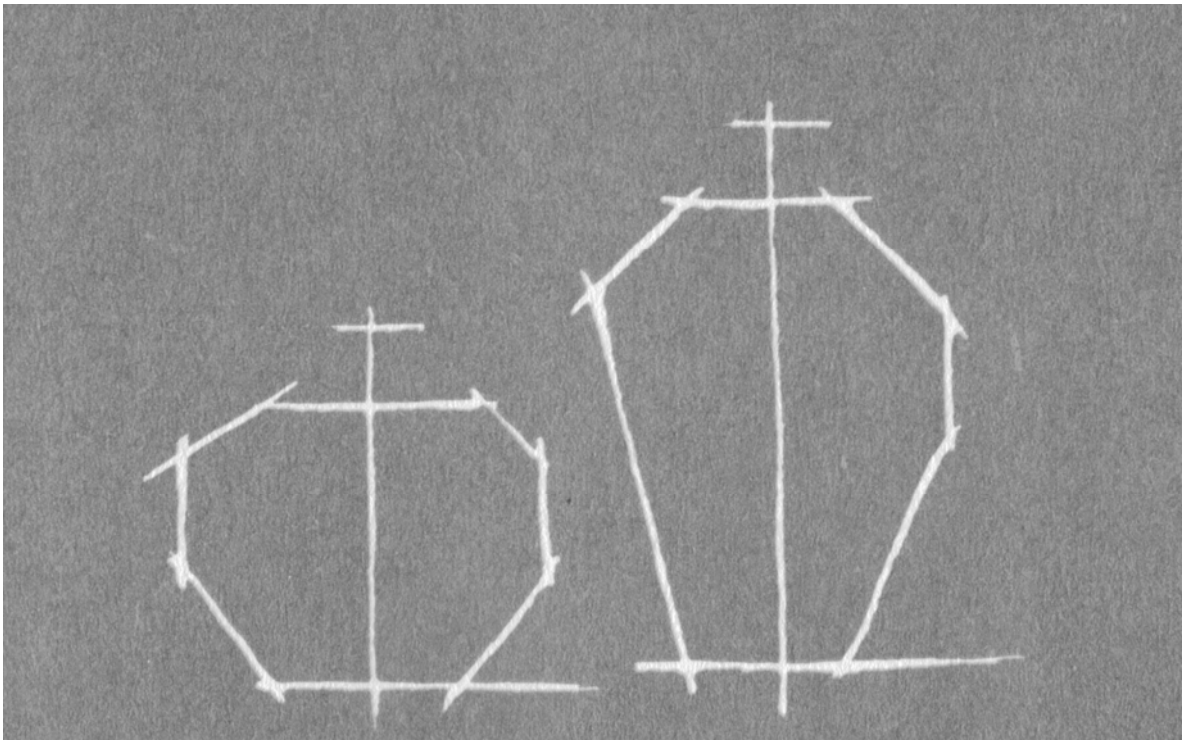
Shtrixli hajmda esa rasm chizilayotgan rasmda chiziqli rasm soya-yorugʻliklar vositasida hajm berishga, yaʼni asosiy soya-yorugʻliklar koʻrsatiladi.

Rangli rasmda chiziqli rasm rangli boʻrlar yordamida asosiy rang holatlari koʻrsatiladi. Tusli rasmda esa tasvirning yorugʻ joylari qoʻl, hoʻllangan latta yordamida yorugʻ joylari olinadi.

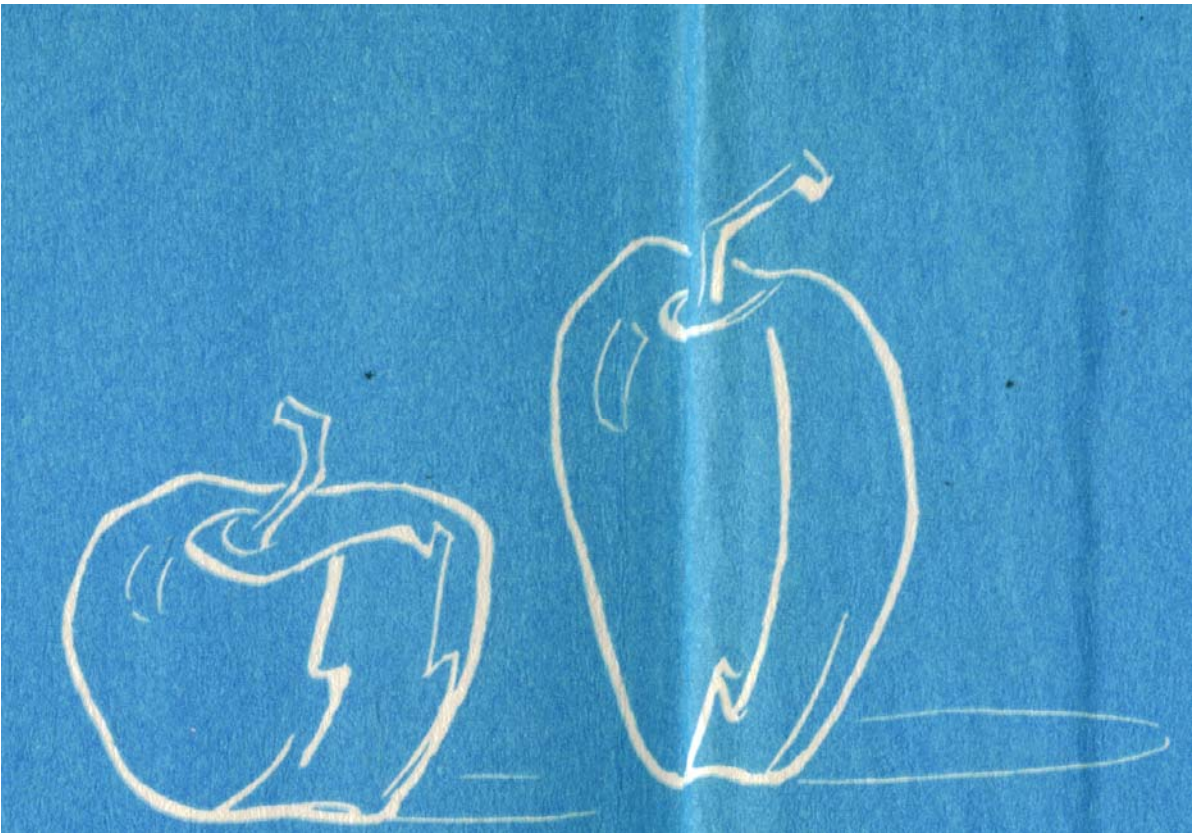
Doskada rasm chizishning muhim bir jihati tasvirda chiziqlarning turli yoʻgʻonlikda boʻlishi, shtrix, tus nuqtalardan foydalanishdir.

Pedagogik rasm chizish nafaqat sinf doskasida, balki qogʻozda sous, pastel, koʻmir, akvarel, tush kabi materiallarda ham chizib koʻrsatish maqsadga muvofiqdir.

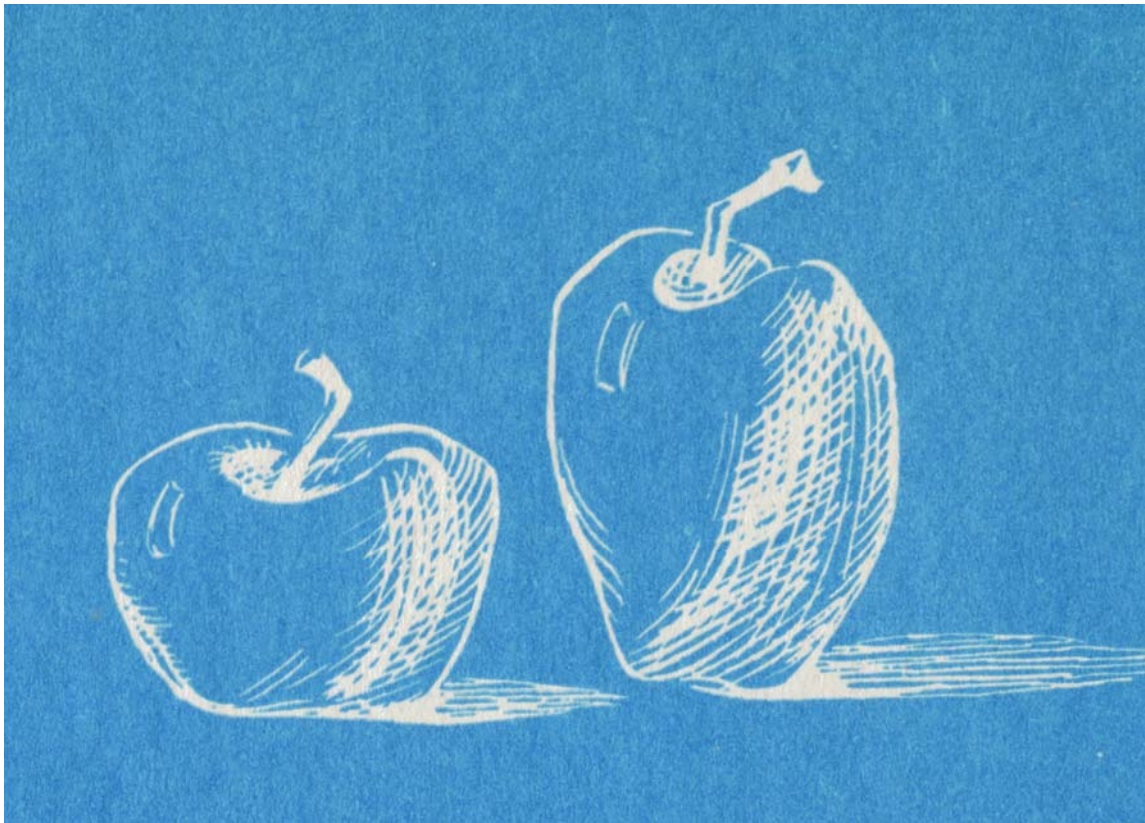
Tasviriy sanʼat oʻqituvchisiga dars paytida sinf doskasida boʻr bilan maishiy buyumlar, oʻsimliklar, qushlar, hayvonlar va odam rasmini xotira boʻyicha bajarishga toʻgʻri keladi. U chizgan rasmlar ixcham, ifodali va savodli boʻlishi kerakki, oʻquvchilar u yoki bu predmet tasvirini timsoliy qabul qila olsin. Shu bois har bir talaba bilim olish davrida sinf doskasida pedagogik rasm chizish texnikasini egallab olishi zarur. Bu jarayonda qisqa muddatli, shtrixli, ancha yirik oʻlchamli turli predmetlarning xomaki rasmlarini chizish tavsiya etiladi. Albomlarda bajarilgan qisqa muddatli rasmlar kuzatuvchanlikni oʻstiruvchi, atrofimizdagi borliqdan tipik va xarakterli boʻlgan belgilarni topa olishni rivojlantiruvchi, kompozitsiya mazmunini boyituvchi materiallar boʻlishi bilan muhimdir. Koʻpincha xayolan bajarilgan biron bir motiv xomaki rasm kompozitsiyasini hal etishda asosiy rol oʻynaydi. Atrof goʻzalligi, hayot sahnalari va tabiat hodisalarining xilma-xilligi rassomda doimo kuzatish va chizish, xomaki rasmlarda timsollilikka erishish uchun turli

a

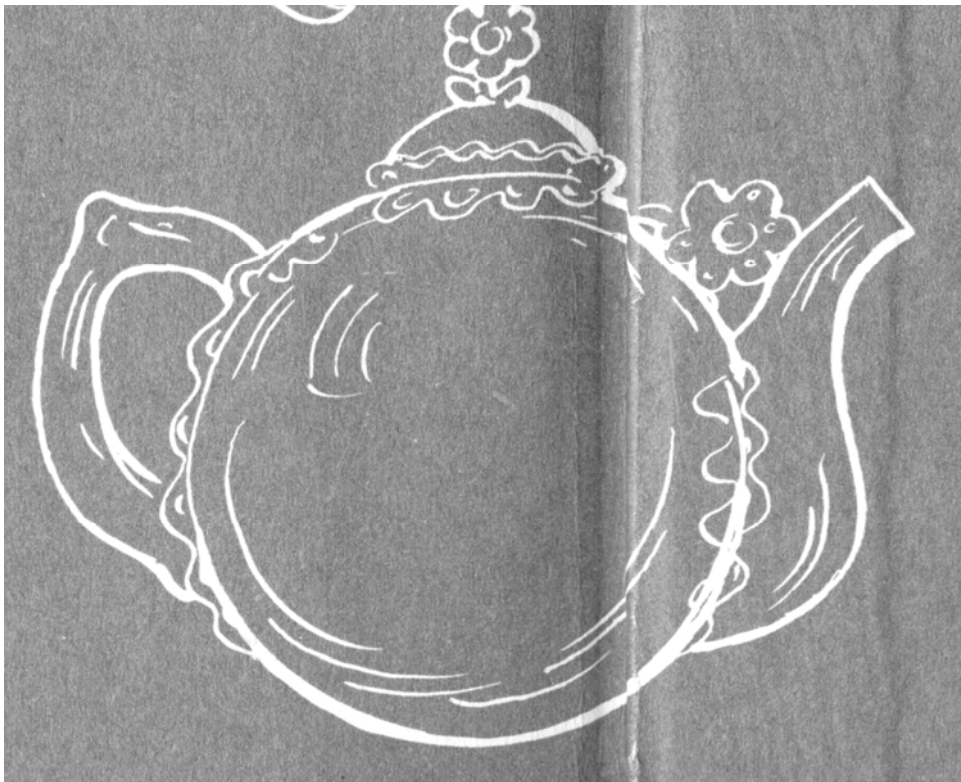

b

d

1-a,b,d-rasm. Sinf doskasida olma va nokni chizish bosqichlari.

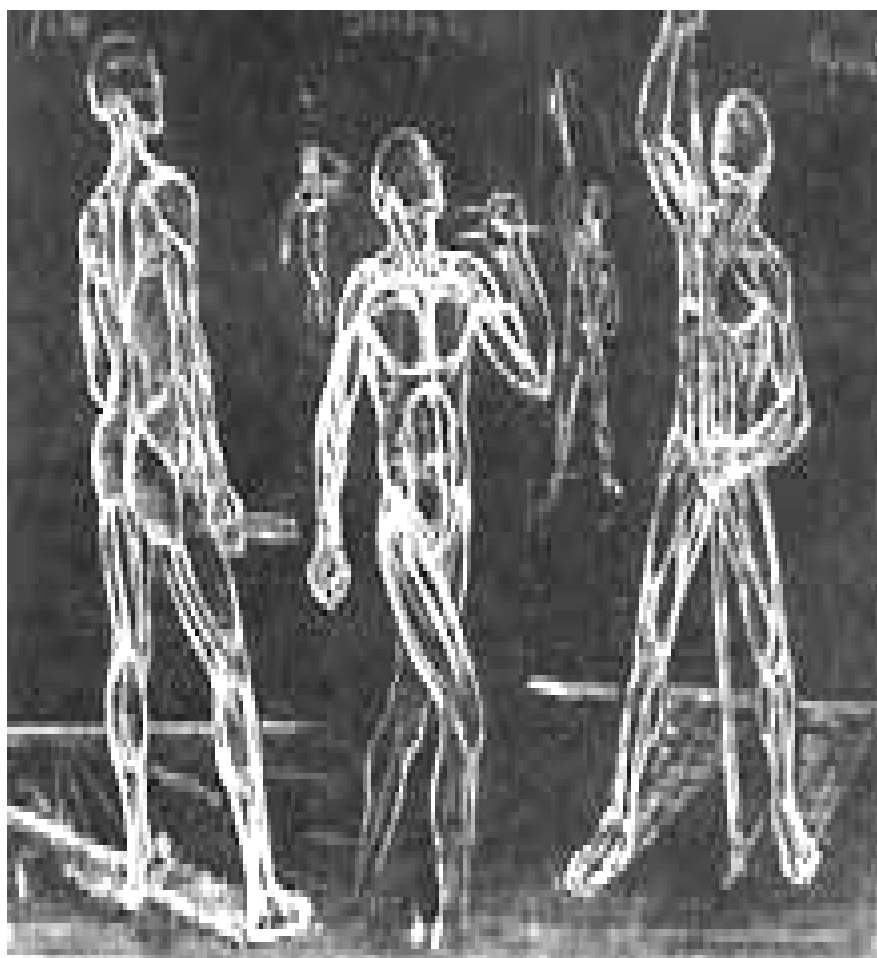
a

8

b

2 a,b-rasm. Dskada choynakni tasvirlash bosqichi.

3-rasm. Harakatdagi odamni tasvirlash.

uslublardan unumli foydalanishga undaydi. Ayniqsa, grafik usullarni o‘rinli qo‘llash tasvirning ifodali yechimiga zamin yaratadi. Betakror rassom Rembrandt «O‘rganish, eng avvalo, boy tabiatni idrok qilish va unda ko‘rilgan narsalarni aks ettirishdir. Osmon, yer, dengiz, hayvonlar yaxshi-yomon odamlar – bularning hammasi bizning mashqlarimiz uchun xizmat qiladi», – degan edi.

4-rasm. Turli predmetlarni tasvirlash.

Qalamtasvir badiiy pedagogika ta’lim tizimidagi asosiy, yetakchi fan bo‘lib hisoblanadi. Qalam bilan borliqni idrok etish jarayonida chizuvchilar ma’lum texnik ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar, chunonchi, naturadan (narsaning asliga qarab), xotira, tasavvur asosida rasm bajarish jarayonida ularning fazoviy va badiiy fikrlarini rivojlantirish vazifalari bajariladi. Narsaning o‘ziga qarab rasm chizish rasmni o‘rganishning asosiy shakli hisoblanadi. Naturadan rasm ishlash jarayoni bo‘lajak pedagog-rassomning ko‘rish xotirasi va kuzatuvchanlik xususiyatini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma’naviy sog‘lom yosh avlodni, bo‘lajak vatanparvarlarni tarbiyalash o‘qituvchi zimmasiga yuklanadi. U nafaqat bilimdon yoshlarni tarbiyalashi, balki eng avvalo, ana shu bilimlarni o‘zi mukammal egallab olgan shaxs bo‘lishi zarur. Shu jumladan, tasviriy san’at sohasida bilim olayotgan talabaning ham eng asosiy vazifasi

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/oz/asar/92> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/92> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/92>